



سال دوازدهم / بهار ۱۴۰۲

## نقش تفاوت‌های فرهنگی و شیوه‌های اطلاع‌رسانی بر استعمال دخانیات نوجوانان

(مطالعه موردی: دانش‌آموزان شهرستان ورامین)

• آزاده نظری<sup>۱</sup>، نسترن خواجه‌نوری<sup>۲</sup>، حوریه دهقان‌شاد<sup>۳</sup>، مهناز رونقی‌نوتاش<sup>۴</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۰۱، تاریخ تایید: ۱۳۹۴/۳/۰۲

DOR: 20.1001.1.38552322.1402.12.46.5.4

### چکیده

یکی از مشخصه‌های جامعه ایرانی کثرت و تنوع فرهنگی است که توجه به موضوع ارتباطات میان فرهنگی و تلاش برای تشخیص عوامل موثر بر آن ضروری است. در واقع تنوع فرهنگی و قومیتی در بروز برخی رفتارها و بطور کلی سبک زندگی افراد با توجه به متغیرهای زمینه‌ای مانند جنسیت، پایگاه اجتماعی و اقتصادی موثر است. بنابراین مسئله این پژوهش آن است که نقش تعاملات اجتماعی در میدان‌های تجربه (گروه‌های مرجع) با توجه به پیشینه فرهنگی افراد در کنار شیوه‌های موثر اطلاع‌رسانی بر روی استعمال دخانیات نوجوانان چیست. این یک پژوهش توصیفی - تبیینی از نوع پیمایش است، روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی که با فرمول کوکران انجام شد. بنابراین از مجموع ۱۸۶۸ دانش‌آموز (دختر و پسر) مقطع متوسطه شهرستان ورامین با استفاده از روش کوکران، حجم نمونه با ۹۵ درصد اطمینان، ۳۱۹ دانش‌آموز محاسبه شد. از این تعداد، دانش‌آموزانی که تجربه استعمال (اعم از سیگار و قلیان) نداشتند، از نمونه کسر و تعداد نمونه به ۲۰۸ نفر رسید. از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای برای توزیع نمونه، بسته به پایه و جنسیت، استفاده شد. ابزار جمع‌آوری، پرسش‌نامه محقق‌ساخته و تکنیک تحلیل داده‌ها فراوانی نسبی، درصد فراوانی، آزمون t، آنالیز واریانس (ANOVA)، ضرایب همبستگی کندال، پیرسون و آزمون کای اسکوئر و فریدمن است. نتایج نشان می‌دهد که ویژگی‌های فردی، قومیتی و نیز گروه همسالان و خانواده به ترتیب تأثیر مثبت، مستقیم و معناداری را با گرایش به استعمال دخانیات داشتند. شبکه‌های اجتماعی و گروه همسالان نیز به ترتیب تأثیرگذارترین ابزار اطلاع‌رسانی نسبت به رسانه‌های جمعی و مدرسه بودند.

کلیدواژه‌ها: تنوع فرهنگی، گروه‌های مرجع، استعمال دخانیات، اطلاع‌رسانی

۱ گروه مطالعات فرهنگی و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران  
a.nazari.83@gmail.com

۲ گروه مطالعات فرهنگی و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، نویسنده مسئول  
khadjehnoori.n@gmail.com

۳ گروه مطالعات فرهنگی و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران  
hourishad@gmail.com

۴ گروه مطالعات فرهنگی و رسانه، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران  
Mahnazronagh.99@gmail.com

فصلنامه علمی جامعه، فرهنگ و رسانه / سال دوازدهم، شماره ۴۶، بهار ۱۴۰۲ / ص ۱۰۷-۱۳۰

## مقدمه

یکی از مشخصه‌های مهم جامعه ایرانی کثرت و تنوع فرهنگی است و به همین جهت توجه به موضوع ارتباطات میان‌فرهنگی و تلاش برای فهم و تشخیص عوامل موثر بر بروز تنش و اختلافات میان فرهنگی ضروری می‌باشد. در واقع ارتباطات میان‌فرهنگی، به‌عنوان فرایند مبادله اندیشه‌ها، معانی و کالاهای فرهنگی میان مردمانی از فرهنگ‌های مختلف، بین آن دسته از مردم اتفاق می‌افتد، که ادراکات فرهنگی و سیستم‌های نمادینشان به‌اندازه کافی مجزاً هستند. بنابراین وقتی بحث مطالعه ارتباطات میان‌فرهنگی (Intercultural communication) به میان می‌آید، ارتباطات میان قومیت و ارتباطات میان آنها بعنوان یکی از فاکتورهای مهم و تاثیرگذار در بروز برخی معضلات اجتماعی مانند استعمال دخانیات مد نظر است. بنابراین ارتباطات میان فرهنگی و تنوع قومیتی با تاثیر از عوامل زمینه‌ای مانند جنسیت، پایگاه اجتماعی و اقتصادی می‌تواند در بروز برخی رفتارهای نابهنجار مانند استعمال دخانیات بخصوص در سنین نوجوانی موثر باشد. در این میان از نقش همسالان و خانواده بعنوان گروه‌های مرجع نیز نباید غافل ماند. در واقع، نقش گروه همسالان به‌عنوان تاثیرگذارترین گروه اجتماعی بارها مورد تاکید قرار گرفته است. این گروه دارای سن، جنس، طبقه اجتماعی، اقتصادی، خرده‌فرهنگ مرتبط با قومیت‌شان متفاوت است، چرا که نگرش متفاوتی نسبت به استعمال دخانیات داشته که بنظر می‌رسد تأثیر منفی و یا مثبتی بر روی رفتار مصرفی آنها داشته باشند (Hemayatkhah et al., 1400). بر اساس مطالعات پیشین، به‌نظر می‌رسد والدین سیگاری بر روی استعمال دخانیات فرزندانشان تاثیرگذارند ولی همچنان بسیاری، همسالان را تاثیرگذارترین گروه معرفی کرده‌اند (Sanatkah & Shiravani, 2018). بر اساس تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده، استعمال دخانیات توسط دوستان و والدین، احتمال افزایش استعمال دخانیات را به‌دنبال دارد (Jaber Mirzapouri, 2014). در واقع محیط پیرامون (مدرسه و جامعه) و گروه‌های مرجع (همسالان- خانواده) از عوامل موثر بر رفتار مصرفی فرد هستند. این عوامل در حالی اهمیت دارند که مصرف دخانیات به‌عنوان مهم‌ترین عامل خطر ابتلا به انواع بیماری‌های غیرواگیر، سالانه موجب مرگ ۸ میلیون نفر از مردم جهان می‌شود (Piovani et al., 2022). طبق نتیجه مطالعه عوامل خطر سال ۱۳۹۶ در ایران نیز ۱۴/۱۳ درصد از جمعیت بالای ۱۸ سال مصرف‌کننده دخانیات بودند که این میزان در روستاها ۱۵/۴۴ و در شهرها ۱۳/۶۲ درصد گزارش شده است که نشان از رفتار مصرفی متفاوت میان جمعیت روستایی و شهری در کشور است (Sohrabi et al.,

(2020). همچنین علاوه بر مرگ‌ومیرهای منتسب به دخانیات، بسیاری از آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد و بزهکاری به نوعی با استعمال دخانیات گره خورده‌اند ( Kaux JF 2011 & Bhabra, G, 2016).

اهمیت دیگر این مسئله بعد از مرگ و میرهای منتسب به گرایش روزافزون نوجوانان به مصرف مواد دخانی برمی‌گردد. به‌رغم اهمیت قابل‌توجه پیش‌بینی دلایل استعمال دخانیات در بین دانش‌آموزان، اطلاعات کمی در مورد شیوه‌های موثر اطلاع‌رسانی برای کنترل استعمال دخانیات و یا اجرای برنامه‌های مطالبه‌گری در مدارس وجود دارد. این درحالیست که صنعت دخانیات برای بازاریابی و تبلیغ محصولات دخانی خود از شبکه‌های اجتماعی به‌صورت خاص بهره می‌برد (Freeman, 2012- Freeman & chapman 2007). مطالعات بسیاری نشان می‌دهند که جوانان در شبکه‌های اجتماعی بدون در نظر گرفتن تفکر انتقادی، تحت تأثیر محتواهای به اشتراک گذاشته شده در این فضاها قرار می‌گیرند (Sabbar et al., 2021). در مطالعه دیگری با بررسی عکس‌های دانش‌آموزان در حال استعمال دخانیات در شبکه‌های اجتماعی، رفتار مصرفی متفاوتی از آنها در زندگی واقعی شناسایی شد (van Hoof et al., 2014) که نشان می‌دهد مصرف‌کنندگان دخانیات معمولاً استعمال را از سنین نوجوانی یعنی کمتر از ۱۸ سال آغاز می‌کنند (همان). لذا می‌توان احتمال داد که در سال‌های اخیر، رسانه‌های اجتماعی بر گرایش به استعمال دخانیات در بین دانش‌آموزان مؤثر بوده که باید به این مهم توجه خاص نمود. در خصوص گرایش به استعمال در بین دانشجویان و ناتوانی در ترک آن نیز در یک مطالعه نشان داد؛ ۹۰ درصد دانشجویان آمریکایی که در هنگام تحصیل به دخانیات روی آورده بودند پس از پایان تحصیلات نتوانستند آن را ترک کنند (Kaholokula et al., 2006). بنابراین لزوم اجرای سیاست‌های کنترلی و پیشگیرانه قبل از ورود دانش‌آموزان به دانشگاه حائز اهمیت است. علی‌رغم محدود بودن مطالعات در خصوص نقش تنوع فرهنگی و خرده فرهنگ‌های غالب و تأثیر آن بر روی استعمال دخانیات در کشور، بنظر می‌رسد سیستم آموزشی با تدوین دستورالعمل‌های آموزشی منعطف و با تأکید بر مولفه‌های فرهنگی بتواند مسیر رسیدن به هدف ملی کاهش ۳۰ درصدی استعمال دخانیات تا سال ۱۴۰۵ در کشور را هموار کند (Drope et al., 2018). بنابراین این مطالعه با هدف تبیین عوامل مؤثر بر استعمال دخانیات بین دانش‌آموزان (دختر و پسر) مقطع متوسطه شهرستان ورامین در پی پاسخ به این پرسش است، نقش ارتباطات میان‌فرهنگی در گروه همسالان، خانواده و نیز شیوه‌های اطلاع‌رسانی در گرایش به

استعمال دخانیات و کنترل آن چیست؟ بنابراین فرضیات مورد نظر این مطالعه عبارت‌اند از «بین متغیرهای زمینه‌ای با گرایش به استعمال دخانیات رابطه وجود دارد»، «هرچه احساس تعلق خاطر به گروه دوستان در فرد افزایش یابد، احتمال استعمال دخانیات آنها نیز افزایش پیدا می‌کند» و «میان فرهنگ غالب گروه‌های مرجع (خانواده و دوستان) و استعمال دخانیات فرد، رابطه معناداری وجود دارد».

### پیشینه پژوهش

مطالعات حوزه استعمال دخانیات و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و توسعه آن ابعاد و وجوه گوناگونی از مسئله را پوشش می‌دهد. برخی از مطالعات همچونی تحقیقات کینگ و همکاران (۱۹۹۶) به موضوع سبک زندگی و استعمال دخانیات پرداخته‌اند (King et al., 1996). مطالعات دیگر همچون آنگر، جی و همکاران (Unger et al., 2003)، ویس و همکاران (Weiss et al., 2008) و چیسین و همکاران (Chassin et al., 1990) به ابعاد روانی موضوع توجه کرده‌اند. برخی دیگر همچون لوید و لوکاس (Lloyd et al., 1998) به موضوع تصویر از خود و هویت در بحث استعمال دخانیات پرداختند. قسم دیگری از مطالعات میهپو و همکاران (Mayhew et al., 2000) و ترنر و همکاران (Turner et al., 2004) عوامل و مراحل فردی را مورد پژوهش قرار داده‌اند. رسانه و به‌ویژه رسانه‌های اجتماعی نیز بخش مهمی از مطالعات جدید حوزه استعمال دخانیات است که محققانی همچون نسلاند و همکاران (Naslund et al., 2017)، دپو و همکاران (Depue et al., 2015) و همچنین بابرا و همکاران (Bhabra et al., 2016) مطالعاتی در حوزه تأثیرگذاری رسانه‌های اجتماعی بر استعمال دخانیات را انجام دادند. گروه‌ها و جماعت‌ها نیز در برخی مطالعات مانند کوباس (Kobus, 2003)، سیمنز-مورتون و فرهت (Simons-Morton & Farhat, 2010) و هافمن و همکاران (Hoffman et al., 2007) محور اساسی توجه به مسئله بوده است. همچنین سبک زندگی یکی از عوامل مؤثر در این خصوص است که لایلا یزدان‌پناه و همکاران (۱۳۹۴) در «بررسی عوامل اجتماعی گرایش به مصرف تنباکو با تأکید بر سبک زندگی: مورد مطالعه شهروندان شهر بوکان» که در سه سطح شناختی، عاطفی و رفتاری به مطالعه عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش افراد پرداخت و نتیجه گرفت؛ بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی، گذران اوقات فراغت، نوع محصول انتخابی، سن و میزان درآمد با گرایش به مصرف دخانیات رابطه مثبت وجود دارد (Leila Yazdan Panah, 2015). در مطالعات خارجی نیز در بحث سبک زندگی هیورا اوماسو و همکاران (۲۰۲۱) در

«تأثیر سیگار بر سبک زندگی و نشاط در بین دانشجویان» به این نتیجه رسیدند که سبک زندگی افراد سیگاری با افراد غیر سیگاری به لحاظ استفاده از زمان خواب مناسب، وعده غذایی مصرفی، ورزش روزانه متفاوت است که نشان از تأثیر منفی سیگار بر روی برخی از جنبه‌های سبک زندگی افراد است (Omasu et al., 2021).

در خصوص عوامل فرهنگی مؤثر بر استعمال دخانیات، حبیب‌پور گتایی و همکاران (۱۳۷۴) در «انگاره مصرف دخانیات در بین نمونه‌ای از شهروندان تهرانی»، عوامل چندگانه فرهنگی (فرهنگ غلط فراموشی مشکلات به‌ویژه در بزرگسالان، کم/ناآگاهی از خطرات استعمال دخانیات) اجتماعی (فشار اجتماعی، مد بودن) روانی (رفع خستگی، دوری از غم و غصه، اعتیادآوری دخانیات، رفع استرس، احساس بزرگی و شخصیت) و فردی (تجربه کردن، جذابیت بیشتر) را شناسایی نمود و نتیجه گرفت؛ مصرف دخانیات در گروه‌های اجتماعی مختلف از انگاره یکسانی تبعیت نکرده و به شرایط فردی، خانوادگی و ساختاری بستگی دارد (habibpour, 2020). در بحث زمینه‌های اجتماعی مؤثر در این خصوص نیز افراسیابی و مداحی (۱۳۹۴) نیز دریافتند، مشکلات خانوادگی نمادی برای غم و اعتراض، فشار هنجاری، خودنمایی و تمایزخواهی، مخاطره واکنش منفی جزو مهم‌ترین عوامل گرایش به استعمال دخانیات در بین دانشجویان است (Afraseibi & Madahi, 2016). اید و همکاران (۲۰۱۵) نیز دریافتند؛ عواملی چون در دسترس بودن سیگار، مصرف تفریحی، سیگاری بودن پدر از عوامل مهم در شیوع مصرف سیگار در بین دانشجویان است (Eid et al., 2015). در بحث مولفه‌های مؤثر فرهنگی نیز تین‌اف‌پیکو و همکاران (۲۰۰۵) همچنین با مطالعه‌ای که بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی ۱۳ تا ۲۰ ساله در مجارستان، لوبلین، لهستان، ترکیه، آمریکا انجام دادند، اعلام کردند؛ روابط متقابلی میان استعمال دخانیات و تأثیرات اجتماعی و شخصی افراد وجود دارد که در کشورها به آن فرایند رشد نوجوانی می‌گویند که مشابه یکدیگر هستند (Piko et al., 2005).

در بحث تفاوت‌های قومیتی نیز جوزف کاهولوکولا و همکاران (۲۰۰۶) در مطالعه «تفاوت‌های قومیتی بر اساس جنسیت در مصرف سیگار در میان ساکنان جزایر آسیایی و اقیانوسیه» به این نتیجه رسیدند که تعاملات میان اقوام و نیز توجه به جنسیت افراد در پیش‌بینی احتمال استعمال دخانیات مؤثر است (Kaholokula et al., 2006). در واقع تعاملات افراد به لحاظ جنسیت در شش قومیت مورد مطالعه در پیش‌بینی احتمال سیگاری شدن، احتمال سیگاری بودن فعلی پیامدهای مهمی برای برنامه‌های پیشگیری از استعمال دخانیات

در بین مردان و زنان در گروه‌های قومی متمایز آسیایی و جزایر اقیانوس آرام دارد. در این خصوص همچنین جنیفر بی. انگر و همکاران (۲۰۰۳) با بررسی تأثیر بافت اجتماعی و فرهنگی براستعمال دخانیات در سه سطح خرد، میانه و کلان بر روی بهبود و اصلاح تحقیقات فرارشته‌ای در زمینه تأثیر فرهنگ بر روی استعمال دخانیات تاکید کردند (Unger et al., 2003). پایپر و فوکس (۲۰۰۱) نیز در مطالعه «تفاوت‌های جنسیتی و نژادی/قومی در درمان وابستگی به دخانیات» دریافته‌اند که شناخت مشخصه‌های فرهنگی در گروه‌های فرهنگی مختلف در شیوع مصرف می‌تواند مؤثر بوده و موجب تهیه راهبردهای پیشگیری و درمان حداکثری مؤثر برای گروه‌های خاصی از مردم می‌شود (Piper et al., 2001).

با گسترش شبکه‌های اجتماعی، مطالعات برای یافتن تأثیر این شبکه‌ها در مسایل مختلف فردی و اجتماعی نیز بسیار گسترش یافته است (Sabbar et al., 2021). مطالعات پیشین هم بر نقش مهم رسانه‌های دیجیتال بر گسترش اطلاعات مؤثر بر سبک زندگی تأکید می‌کنند و هم موارد متعددی را نشان داده‌اند که افراد تحت تأثیر اطلاعات حاصل از این رسانه‌ها متحمل زیان‌ها و خطرات جبران ناپذیری شده‌اند (Sabzali et al., 2022). همچنین فرهنگ سلبریتی حاصل از این فضا نیز می‌تواند بر سبک زندگی و عادات افراد تأثیر جدی داشته باشد (Sarfi et al., 2021). لذا در زمینه‌ی مصرف دخانیات نیز در کنار عوامل اجتماعی و فرهنگی، بر تأثیر شبکه‌های اجتماعی نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. به‌طور مثال؛ عباسی و جعفری (۱۳۹۹) در «تأثیر کنش‌های اینستاگرامی سلبریتی‌ها بر سبک زندگی کاربران ایرانی» اعلام کردند «کنش‌های این چهره‌ها، بر مؤلفه‌های مختلف سبک زندگی کاربران همچون اوقات فراغت، الگوی مصرف، نوع پوشش، مدیریت بدن و نیز روابط میان فردی‌شان تأثیرگذار است» (Abbasi & Jafari, 2020). ناین آدین رابی و همکاران (۲۰۲۰) نیز در خصوص عادت‌واره‌ها و تأثیر شبکه‌های اجتماعی دریافته‌اند؛ رسانه‌های اجتماعی و تعاملات آنها با مخاطبان بر روی استعمال دخانیات دانشجویان تأثیرگذار است (Roby et al., 2020). بنابراین تعامل با افراد سیگاری به‌منظور بررسی مداخلات ترک سیگار مبتنی بر انتشار خطرات سلامتی استعمال دخانیات از طریق رسانه‌های اجتماعی مؤثر است. همچنین با توجه بر نقش خانواده بر گرایش به استعمال دخانیات نیز شروین اعصاری و همکاران (۲۰۲۰) با تاکید بر جایگاه خانواده در تحقیق «آموزش والدین در خصوص دخانیات و انتقال آن به آیندگان: کاهش بازدهی لاتین تبارها» نتیجه گرفتند، در ایالات متحده قومیت بر روی میزان اثربخشی آموزش والدین در

خصوصاً مضرات مصرف دخانیات و انتقال آن به نوجوانان تأثیرگذار است، چرا که میزان استعمال دخانیات در میان جوانان لاتین‌تبار که دارای امتیاز اجتماعی ویژه و یا رانده شده از نظر اجتماعی هستند نیز متفاوت بود (Assari et al., 2020). این در حالیست که چروو تسما لشارگی و همکاران (۲۰۱۹) در «تأثیر فشار همسالان بر استعمال دخانیات در دبیرستان و دانشگاه دانشجویان در اتیوپی: یک بررسی سیستمی و متاآنالیز» دریافتند؛ دانش‌آموزانی که تحت فشار گروه همسالان بودند، استعمال دخانیات آنها از سایر افراد نمونه بیشتر بود (Leschargie et al., 2019). تأثیر بالای این گروه همچنین در مطالعه حسین محمد رزن (۲۰۱۸) در «تأثیر سیگار کشیدن والدین و همسالان بر مصرف دخانیات دانشجویان دانشگاه» به این نتیجه رسیدند؛ همسالان تأثیر قوی‌تری نسبت به والدین بر روی استعمال دخانیات دانشجویان دارند که البته این تأثیرگذاری بر روی مردان بیشتر از زنان بود (Resen, 2018).

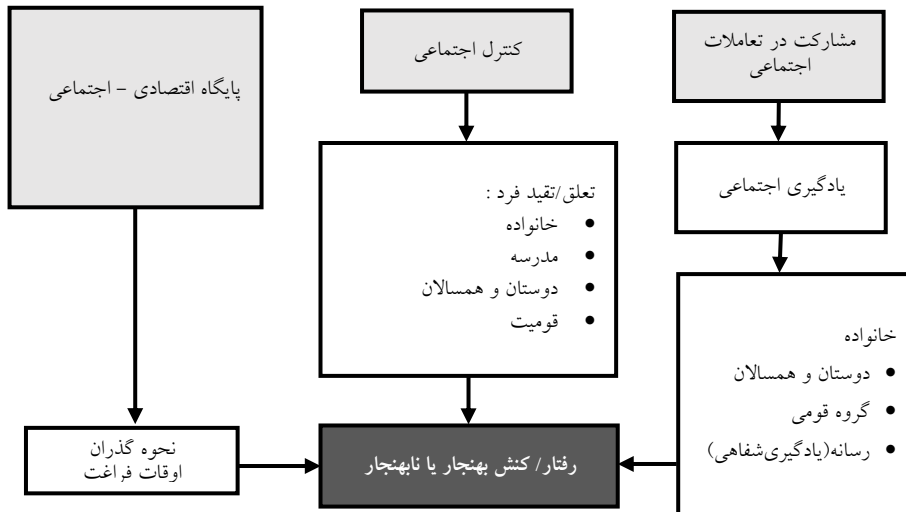
در این خصوص ناسلند و همکاران (۲۰۱۷) نیز دریافتند، بعد از شبکه‌های اجتماعی، گروه همسالان تأثیرگذار بر روی افزایش استعمال دخانیات هستند (Naslund et al., 2017). در حالی که محبوبیت افراد غیر سیگاری در بین این گروه اثر معکوس داشت. کوونراد فلای (۱۹۹۲) نیز با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی مانند همسالان و اعضای خانواده دریافتند که این عوامل بر روی رفتار مصرفی فرد مؤثر است (Conrad et al., 1992). در واقع تأثیر همسالان به‌ویژه در دوران نوجوانی، یعنی دوره‌ای که بیشترین احتمال برای شروع استعمال دخانیات است، مؤثر می‌باشد. در بحث اجرای سیاست‌های پیشگیرانه نیز ملانی واکفیلد و همکاران (۲۰۰۸) در «تأثیر سیاست‌های کنترل دخانیات و کمپین‌های رسانه‌های جمعی بر شیوع مصرف دخانیات بزرگسالان» دریافتند؛ افزایش قیمت سیگار و کنترل استعمال آن بوسیله کمپین‌های رسانه‌ای در فواصل منظم، بر کاهش شیوع مصرف دخانیات تأثیرگذار است (Wakefield et al., 2008). به‌طور کلی جنبه‌های متفاوت پژوهش حاضر، با پژوهش‌های قبلی ناشی از نگاه چندجانبه این پژوهش در مورد علل گرایش دانش‌آموزان به استعمال دخانیات با تأکید بر عوامل فرهنگی و اجتماعی است؛ چرا که عموم کارهای صورت گرفته، این موضوع را به‌صورت جزئی و تک بعدی مورد بررسی قرار داده است. بنابراین پژوهش پیش‌رو مشارکت را محدود به یک بعد نکرده و از نظر موضوع دیدی جامع‌نگر به استعمال دخانیات دارد که با توجه به خلا پژوهشی در مورد تنوع فرهنگی و ارتباطات میان‌فرهنگی در کشور انجام شده است.

## مبانی نظری پژوهش

مسائل و پدیده‌های اجتماعی را به دلیل عوامل گوناگونی که دارند، نمی‌توان به صورت کامل بررسی کرد. از همین رو در این پژوهش از انگاره‌های متنوعی درباره علل استعمال دخانیات استفاده شده است. چارچوب نظری این پژوهشی، ترکیبی بهینه از ۴ نظریه مطرح حوزه رفتارهای انحرافی و کژرفتار است. این چارچوب تلاش کرده است با در کنار هم قراردادن نقاط قوت نظریه‌ها، ضعف‌های آنها را برطرف و مبنای نظری قابل استفاده‌ای برای مطالعه جامعه مورد مطالعه با همه پیچیدگی‌های آن در اختیار قرار دهد. نظریه‌ها و دیدگاه‌های متنوعی مورد کنکاش قرار گرفت. در واقع، برای روشن شدن زوایای پنهان مسأله و دستیابی به پاسخی روشن و مستدل به پرسش‌های پژوهش، نظریه‌هایی مانند نظریه پیوند افتراقی ادوین ساترلند با تأکید بر تعلقات و تقیدات فرد به نهادها و سازمان‌های اجتماعی، گروه‌های اجتماعی، نظریه یادگیری اجتماعی بندورا با این استدلال که رفتار شخص محصول یادگیری‌های پیشین اوست، تئوری‌های مربوط به نحوه گذران اوقات فراغت و نقش سرمایه‌های نمادین، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در تعلق و عضویت افراد به گروه‌هایی که منافع مشترک دارند و نهادی شدن روابط بین اعضای یک گروه و همچنین نگرش‌های شخصی که نماینده اعتقادات و سنت‌های گروه‌هایی که شخص جزء آن‌هاست و درخاتمه نظریه کنترل اجتماعی تراویس هیرشی با تأکید بر نقش خانواده و مدرسه بر کنترل افراد نسبت به بروز رفتارهای نابهنجار و نیز تعلقات و تقیدات فرد به گروه‌های اجتماعی (گروه‌های دوستی یا همسالان) در بروز برخی رفتارها، از جمله نظریاتی هستند که برای بررسی مسأله پژوهش به کار گمارده شدند. در واقع مسائل و پدیده‌های اجتماعی علل و عوامل گوناگونی دارند، از اینرو نمی‌توان آنها را به صورت تک‌عاملی بررسی کرد. به همین دلیل در این پژوهش از انگاره‌های متنوعی درباره علل استعمال دخانیات استفاده شده است و در بررسی این پدیده اجتماعی کوشش بر آن بوده تا به همه جوانب موضوع توجه شود. یکی از نظریه‌هایی که در اینجا مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، «نظریه کجرفتاری» ساترلند است. این دیدگاه بر این نکته تأکید دارد که نزدیکان و همسالانی که بزهکار باشند، تأثیر زیادی بر پدیدآوری و تقویت نگرش بزهکاری می‌گذارند و فرد را به سوی بزهکاری سوق می‌دهند. ساترلند درباره چگونگی انتقال فرهنگی کجروی، اظهار می‌دارد که کجروی در جریان ارتباطات اجتماعی حاصل میشود (Gove, 2018). ساترلند معتقد بود انحرافات عموماً در قالب گروه‌های نخستین نظیر گروه دوستان یا خانواده (گروه مرجع) آموخته می‌شود و این گروه‌ها از مأمورین



و مسئولین رسمی، بسیار متنفذترند. در ایران تحقیقات مختلفی بر اساس این دیدگاه انجام گرفته است و معاشرت با نزدیکان، همکاران و به‌ویژه دوستان معتاد و منحرف، تقلید از اطرافیان، معاشرت در محیط‌های ناسالم و گوناگون از جمله مدرسه و محیط‌های آموزشی نامطلوب از جمله عوامل اصلی اعتیاد به مواد مخدر ذکر شده است (Mayhew et al., 2000). البته تئوری یادگیری اجتماعی اظهار میکند که مردم تکنیکها و رویه‌های جرم را از طریق ارتباط نزدیکی با همسالان بزهکار و مجرم یاد می‌گیرند. در این پژوهش، همچنین از «نظریه نظارت اجتماعی» که با عنوان کنترل اجتماعی نیز به کار رفته، استفاده شده است. صاحب‌نظران این نظریه، خانواده و سپس مدرسه را بیش از همه عامل نظارت به شمار می‌آورند و معتقدند در فرآیند اجتماعی کردن جوانان، خانواده و همسالان (گروه مرجع) اهمیت خاصی دارند که نظریه‌های هیرشی در این دسته قرار می‌گیرند. هیرشی علت هم‌نواپی افراد با هنجارهای اجتماعی را پیوند اجتماعی آنها دانسته است. همچنین در بحث چگونگی گذراندن اوقات فراغت از نگاه بورديو طبقه اقتصادی - اجتماعی و درآمد والدین و دلبستگی به ارزش‌ها و نظرات خانواده، مدرسه و همسالان همگی می‌توانند در بروز برخی رفتارهای ناهنجار مانند استعمال دخانیات موثر باشند. بنابراین در نگاه این پژوهش فرد در تعامل با نهادهای اجتماعی مانند خانواده (قومیت و فرهنگ متفاوت)، دوستان (گروه مرجع) و رسانه (یادگیری اجتماعی) است که همگی آنها با توجه به جایگاه اجتماعی و اقتصادی فرد در جامعه می‌توانند بر روی استعمال دخانیات آن تاثیرگذار باشند.



شکل ۱: نحوه تأثیر متغیرهای فردی و میان فرهنگی بر رفتار/کنش بهنجار یا نابهنجار

در واقع این پژوهش با بهره‌مندی از نظریه «کچ رفتاری» مرتن، نظریه «پیوند افتراقی» ساترلند، «کنترل اجتماعی» هیرشی و «خرده فرهنگ جوانی» شکل گرفته است. کنترل اجتماعی از طریق تعلق/تقید به سازمان اجتماعی، خانواده هدف مدرسه، دوستان و همسالان و قومیت بر رفتار/کنش بهنجار یا نابهنجار تأثیر می‌گذارد. از سوی دیگر فرد با مشارکت در تعاملات اجتماعی، یادگیری اجتماعی را از طریق رسانه‌های جمعی و اجتماعی، تقلید از گروه‌های مرجع و گروه‌های قومی می‌آموزد. از سوی دیگر ارتباطات میان فرهنگی با خرده فرهنگ‌هایی که فرد در آن عضویت دارد در این حوزه تأثیرگذار است. همچنین پایگاه اقتصادی - اجتماعی افراد، سطح سواد و نوع و وضعیت اشتغال، و میزان درآمد افراد بر تکوین نگرش‌شان از رفتار/کنش بهنجار و نابهنجار مؤثر است. فرد در تعامل با نهادهای اجتماعی مانند خانواده، دوستان و... با تأکید بر تنوع فرهنگی (به‌عنوان متغیرهای مستقل) با گرایش فرد به استعمال دخانیات (به‌عنوان متغیر وابسته) ارتباط دارند.

بنابراین برای بررسی این موارد، فرضیات این پژوهش اینگونه است که بین متغیرهای زمینه‌ای با گرایش به استعمال دخانیات رابطه وجود دارد، هر چه احساس تعلق خاطر به گروه دوستان در فرد افزایش پیدا کند، احتمال گرایش به استعمال دخانیات وی نیز بیشتر می‌شود، بین وضعیت اجتماعی و اقتصادی فرد با گرایش به استعمال دخانیات وی، رابطه مستقیم وجود دارد، بین شناخت شیوه‌های اطلاع‌رسانی و پیشگیری از استعمال دخانیات رابطه وجود دارد.

## روش پژوهش

پژوهش حاضر، تحقیقی توصیفی - تبیینی با رویکرد کمی است که به‌وسیله پیمایش انجام شد. جامعه آماری در این پژوهش دانش‌آموزان (دختر و پسر) متوسطه (۱۶ تا ۱۸ سال) شهرستان ورامین است که از مجموع ۱۸۶۸ دانش‌آموز با استفاده از روش کوکران، حجم نمونه با ۹۵ درصد اطمینان، ۳۱۹ نفر محاسبه شد. از این تعداد نمونه، دانش‌آموزانی که به‌هیچ وجه تجربه استعمال دخانیات (اعم از سیگار و قلیان) را نداشته‌اند، از مجموع نمونه کسر و تعداد نمونه‌ها به ۲۰۸ نفر کاهش یافت. پس از تعیین حجم نمونه، با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه بندی‌شده، حجم نمونه بین مدارس بر مبنای مقطع و جنسیت توزیع شد.

برای گردآوری داده‌ها، از پرسش‌نامه محقق‌ساخته با متغیرهای کیفی - ترتیبی و طیف لیکرت استفاده شد و پایایی پرسش‌نامه به‌وسیله روش آلفای کرنباخ سنجیده شد که با ضریب ۰/۷۷۶ از پایایی مطلوبی برخوردار بود. پرسش‌نامه شامل بخش‌های مختلف از جمله اطلاعات جمعیت‌شناختی (جنس، مقطع تحصیلی، وضعیت اشتغال، وضعیت تحصیل، وضعیت درآمد، نام قومیت) اطلاعات مربوط به میزان استعمال دخانیات و نوع محصول مصرفی در بین دانش‌آموزان، دوره‌های خانوادگی و دوستانه و پرسش‌هایی در خصوص عوامل فرهنگی، اجتماعی بود. پرسش‌نامه نهایی پس از تنظیم، بین دانش‌آموزان نمونه توزیع و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد.

در این پژوهش همچنین از فراوانی نسبی، فراوانی درصدی و میانگین داده‌ها برای توصیف ویژگی‌های موضوع مورد مطالعه و خلاصه کردن و طبقه‌بندی داده‌ها، آزمون t دونه‌ای مستقل برای مقایسه اختلاف میانگین بین دو گروه یا دو نمونه جدای از هم (Verma, 2012)، آزمون آنالیز واریانس برای مقایسه اختلاف میانگین بین بیش از دو گروه یا نمونه مستقل، آزمون همبستگی کندانال و پیرسن برای اندازه‌گیری رابطه خطی بین دو متغیر و آزمون مربع کای برای بررسی فراوانی افراد، اشیاء یا پاسخ‌ها و پیش‌بینی تفاوت معنادار متغیرها از نظر فراوانی، برای شناخت برابری واریانس داده‌ها نیز از آزمون لون استفاده شد.

## یافته‌های پژوهش

در این پژوهش میزان پاسخگویی دانش‌آموزان ۱۰۰ درصد بود و در مجموع ۲۰۸ پرسش‌نامه جمع‌آوری شد. ۴۴/۷ درصد پاسخگویان پسر و ۵۵/۳ درصد دختر بودند. پاسخ‌دهندگان بین ۱۶

تا ۱۸ سال بودند. ۲۶,۹ درصد دانش‌آموزان پایه دهم، ۳۳,۲ درصد پایه یازدهم و ۳۹,۹ درصد نیز پایه دوازدهم بودند. حدود ۹,۱ درصد والدین دانش‌آموزان (۷,۷ درصد پدران و ۱۰,۵ درصد مادران) بی‌سواد هستند. ۵۴,۱ درصد والدین دارای مدرک تحصیلی زیردیپلم (۵,۵ درصد پدران و ۵۷,۷ درصد مادران) هستند. ۲۶,۵ درصد والدین دارای مدرک دیپلم (۳۱,۷ درصد پدران و ۲۳,۱ درصد مادران) هستند. ۹,۴ درصد والدین (۱۰,۱ درصد پدران و ۸,۷ درصد مادران) دارای تحصیلات دانشگاهی هستند. درباره قومیت شرکت‌کننده‌ها نیز ۲۰,۷ درصد فارس، ۲۲,۱ درصد ترک، ۲۶ درصد لر، ۹,۶ درصد عرب، ۱۰,۶ درصد کرد و ۱۱ درصد در دسته سایر اقوام قرار داشتند. والدین ۱۳,۹ درصد پاسخگویان کارمند، ۴۱,۸ درصد آنها کارگر و ۴۴,۳ درصد دارای شغل آزاد بودند.

حدود ۲۴٪ از شرکت‌کنندگان گزارش کردند که تجربه استعمال سیگار را داشته‌اند و ۷,۵٪ درصد در حال حاضر نیز استعمال‌کننده دخانیات هستند. علاوه بر این، ۱۱,۵ درصد تجربه استعمال در سطح بسیار پایین، ۲۴,۵ درصد سطح پایین، ۳۶,۱ درصد سطح متوسط، ۲۲,۱ درصد در سطح بالا و ۵,۸ درصد در سطح بسیار بالا تجربه استعمال داشتند. ۱۷,۳ درصد افراد پاسخگو تجربه استعمال سیگار، ۶۶,۴ درصد استعمال قلیان، ۱۴,۹ درصد هم تجربه هر دو را داشتند. ۱,۴ درصد تنها مصرف سایر محصولات (تنباکوی جویدنی) را گزارش کرده‌اند (جدول شماره ۱).

جدول ۱: نوع محصول مصرفی و میزان استعمال آن

نوع دخانیات استعمال شده			تجربه استعمال دخانیات		
درصد	فراوانی	متغیر	درصد	فراوانی	متغیر
17.3	36	سیگار	11.5	24	خیلی کم
66.4	138	قلیان	24.5	51	کم
14.9	31	سیگار و قلیان	36.1	75	متوسط
100	208	جمع	22.1	46	زیاد
			5.8	12	خیلی زیاد
			100	208	جمع

### رابطه میان گرایش به استعمال دخانیات و گروه‌های دوستی

نتایج مطالعه (جدول شماره ۲) نشان می‌دهد که ۷۷ درصد افراد (۴۷,۶ درصد در سطح متوسط و ۲۷,۴ درصد در سطح بالا و ۲ درصد در سطح خیلی بالا) تجربه استعمال دخانیات در جمع‌های دوستانه را دارند. بر این اساس استعمال دخانیات به‌طور قابل توجهی در جمع دوستانه افزایش یافته است. یعنی دانش‌آموزان در استعمال دخانیات در جمع‌های دوستانه به‌دلیل هم‌نوایی اجتماعی و هم‌رنگی آزادی بیشتری دارند. همچنین تاثیر همسالان به گرایش استعمال دخانیات سطوح متوسط و زیاد به ترتیب دارای بیشترین فراوانی ۱۰۱ نفر (۴۸/۶)، ۴۹ (۲۳/۶) زیاد بودند. این بخش با استفاده از آزمون مربع کای، میزان استعمال توسط اعضای خانواده در گرایش به مصرف مواد دخانی با سطح معنی‌داری (Sig: .000) کمتر از ۰/۰۱ محاسبه شد.

جدول ۲: روابط میان استعمال دخانیات با گروه‌های دوستی و پذیرفته‌شدن در این گروه‌ها

گرایش به استعمال در دوره‌های دوستانه				گروه‌های دوستی				استعمال دخانیات
Residual	Expected N	Percent	Observed N	Residual	Expected N	Percent	Observed N	
30.4	41.6	11.5	24	-27.6	41.6	6.7	14	خیلی کم
19.4	41.6	8.6	18	-8.6	41.6	15.9	33	کم
0.4	41.6	48.6	101	57.4	41.6	47.6	99	متوسط
-24.6	41.6	23.6	49	15.4	41.6	27.9	58	زیاد
-25.6	41.6	7.7	16	-37.6	41.6	1.9	4	خیلی زیاد
		100	208			100	208	جمع
*Chi-Square: 122.721 Df:4 *Sig: 0.000				*Chi-Square: 136.440 Df:4 *Sig: 0.000				

### رابطه میان استعمال دخانیات و دوره‌های خانوادگی

برای بررسی میزان استعمال دخانیات در دوره‌های خانوادگی و نقش آن در گرایش به استعمال از آزمون مربع کای با سطح معنی‌داری (Sig: .000) کمتر از ۰/۰۱ محاسبه شد (جدول ۳).

رابطه بین استعمال دخانیات در دوره‌های خانوادگی در سطوح خیلی کم (۳۴,۶) و کم (۲۹,۳) ۶۱ به ترتیب بیشترین فراوانی را داشتند. بنابراین فراوانی‌های به دست آمده نشان می‌دهد استعمال دخانیات به طور قابل توجهی در دوره‌های خانوادگی کاهش داشته است. همچنین ۸۷ (۴۱/۸) نفر از افراد نمونه تأثیر استعمال دخانیات توسط اعضای خانواده در گرایش به مصرف را خیلی کم، ۶۵ (۳۱/۳) کم، ۲۳ (۱۱/۱) متوسط، ۱۹ (۹/۱) زیاد و ۱۴ نفر (۶/۷) خیلی زیاد اعلام کرده‌اند.

جدول ۳: روابط میزان استعمال دخانیات در گروه‌های خانوادگی و نقش آن در گرایش به

#### استعمال

گرایش به استعمال در دوره‌های خانوادگی				دوره‌های خانوادگی				استعمال دخانیات
Residual	Expected N	Percent	Observed N	Residual	Expected N	Percent	Observed N	
30.4	41.6	41.8	87	-27.6	41.6	34.6	72	خیلی کم
19.4	41.6	31.3	65	-8.6	41.6	29.3	61	کم
0.4	41.6	11.1	23	57.4	41.6	20.2	42	متوسط
-24.6	41.6	9.1	19	15.4	41.6	8.2	17	زیاد
-25.6	41.6	6.7	14	-37.6	41.6	7.7	16	خیلی زیاد
		100	208			100	208	جمع
*Chi-Square: 101.615 Df:4 *Sig: 0.000				*Chi-Square: 60.855 <sup>a</sup> Df:4 *Sig: 0.000				

#### شیوه‌های کسب آگاهی از مضرات استعمال دخانیات

در بحث شیوه‌های مؤثر اطلاع‌رسانی در بحث کنترل دخانیات از میان ابزارها و شیوه‌های اطلاع‌رسانی، تلویزیون (شبکه آموزش)، شبکه‌های اجتماعی (کانال تلگرام و اینستاگرام ویژه دانش‌آموزان)، مدارس (اجرای برنامه‌های آموزشی و پیشگیرانه)، گروه همسالان (اطلاع‌رسانی به شیوه همسال به همسال در گروه‌های دوستی)، خانواده (بحث و گفتگو در خصوص مضرات دخانیات توسط والدین) مورد بررسی قرار گرفتند.

بر اساس آمار به دست آمده «میزان کسب آگاهی از مضرات استعمال دخانیات از طریق شبکه‌های اجتماعی (تلگرام، اینستاگرام) با میانگین ۳/۳، مدرسه با میانگین ۳/۲، خانواده با میانگین ۳/۱، تلویزیون با میانگین ۲/۶ و دوستان و هم‌کلاسی‌ها با میانگین ۲/۵ را نشان می‌دهد» (جدول شماره ۴).

جدول ۴: میزان کسب آگاهی از مضرات استعمال دخانیات

متغیرها و گویه‌ها	خانواده		مدرسه		گروه دوستان		تلویزیون		شبکه‌های اجتماعی (تلگرام، اینستاگرام)	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
خیلی کم	۱۸	۸/۷	۱۵	۷/۲	۳۵	۱۶/۸	۲۷	۱۳	۱۴	۶/۷
کم	۳۱	۱۴/۹	۲۲	۱/۶	۶۸	۳۲/۷	۶۹	۳۳/۲	۱۷	۸/۲
متوسط	۸۶	۴۱/۳	۹۸	۴۷/۱	۷۹	۳۸	۸۳	۳۹/۸	۹۴	۴۵/۱
زیاد	۵۸	۲۷/۹	۶۲	۲۹/۸	۱۷	۸/۲	۱۷	۸/۲	۶۵	۳۱/۳
خیلی زیاد	۱۵	۷/۲	۱۱	۵/۳	۹	۴/۳	۱۲	۵/۸	۱۸	۸/۷
مجموع	۲۰۸	۱۰۰	۲۰۸	۱۰۰	۲۰۸	۱۰۰	۲۰۸	۱۰۰	۲۰۸	۱۰۰
میانگین	۳/۱		۳/۲		۲/۵		۲/۶		۳/۳	

بر اساس نتایج بدست آمده، افراد به میزان زیاد و خیلی زیاد اطلاعات را از شبکه‌های اجتماعی همچون تلگرام و اینستاگرام به دست می‌آورند. البته باید توجه داشت که این حجم اطلاعات رسانه‌های اجتماعی لزوماً اطلاعات دقیق و درست نیست؛ بلکه ممکن است اطلاعات نادرست و گمراه کننده باشد. منبع دیگر کسب اطلاعات و یا آگاهی از منظر جامعه مورد مطالعه خانواده و مدرسه هستند. از سوی دیگر افراد به میزان کم و خیلی کم اطلاعات خود را از گروه دوستان و برنامه های تلویزیون به دست می‌آورند. یعنی ممکن است اعتماد و اعتنایی به صحت اطلاعات این دو منبع در میان پاسخگویان وجود نداشته باشد.

بر این اساس و باتوجه به رتبه بندی با استفاده از آزمون فریدمن، «کسب آگاهی از طریق شبکه‌های اجتماعی با میانگین ۳/۸۵ نسبت به سایر روش‌ها در رتبه بالا و مدرسه، خانواده، تلویزیون و گروه همسالان نیز به ترتیب با میانگین ۳/۵۷، ۳/۴۴ و ۲/۲ و ۱/۹۵ در رتبه‌های بعدی قرار داشتند» (جدول شماره ۵).

جدول ۵: رتبه‌بندی روش‌های کسب آگاهی از مضرات استعمال دخانیات با استفاده از

آزمون فریدمن

متغیرها	میانگین رتبه‌ها
شبکه‌های اجتماعی	۳,۸۵
مدرسه	۳,۵۷
خانواده	۳,۴۴
تلویزیون	۲,۲۰
دوستان و هم‌کلاسی‌ها	۱,۹۵

نتایج به‌دست آمده از آزمون نشان داد که سطح معنی‌داری (Sig: .000) کمتر از ۰/۰۱ است. بنابراین، فرض صفر مبتنی بر یکسان بودن میانگین رتبه‌ها با ۹۹ درصد اطمینان رد شد. به عبارت دیگر بین راه‌های کسب آگاهی از مضرات استعمال دخانیات با ۹۹ درصد اطمینان اختلاف معناداری وجود دارد (جدول شماره ۶).

جدول ۶: آماره‌های آزمون فریدمن

Friedman Test	Statistics
N	۲۰۸
Chi-Square	۴۷۳,۱۶۰
df	۴
Asymp. Sig.	.۰۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با استعمال دخانیات در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان ورامین بوده است. در این پژوهش اثر متغیرهایی چون نقش ارتباطات میان فرهنگی با تمرکز بر تنوع قومیتی (این متغیر برای اولین بار در کشور در بحث شناسایی عوامل موثر بر استعمال دخانیات انجام شده است)، دوره‌های خانوادگی و دوستانه (چگونگی گذراندن اوقات فراغت)، شیوه‌های موثر در آگاهی‌بخشی در بحث یادگیری اجتماعی و نیز متغیرهای زمینه‌ای بر استعمال دخانیات مورد بررسی قرار گرفت. در این گفتار استعمال دخانیات از سوی افراد مورد بررسی، گونه‌ای رفتار اجتماعی و به تعبیر جامعه‌شناسانه، کنش اجتماعی محسوب می‌شود، زیرا در یک زمینه اجتماعی رخ می‌دهد. بر این پایه، از ابتدا نگاهی جانبدارانه در رد یا تأیید آن و به عبارت دیگر نگاه مثبت یا منفی حاکم نبوده است. بلکه این



پدیده به‌عنوان یک کنش اجتماعی مورد نظر قرار گرفت که حداکثر از دیدگاه آسیب‌شناسی اجتماعی قابل مطالعه است. تأکید بر نگاه علمی و آسیب‌شناسانه، از آنروست که در هر جامعه، فرهنگ غالب یا فرهنگ معیاری در ارتباطات میان‌فرهنگی دربردارنده یک سلسله ارزشها و هنجارهایی است که انتظار می‌رود اعضا طبق آنها رفتار کنند. این ارزشها و هنجارها در سطح روابط فرهنگی در خانواده و گروه همسالان وجود دارند و چنانچه افرادی برخلاف آن ارزشها عمل کنند، رفتارشان ضدهنجر شناخته میشود. با استفاده از پیشینه تجربی و گمانه‌زنی‌های علمی محقق، چهار دسته از نظریه‌های مرتبط با موضوع شامل نظریه‌های پیوند افتراقی ساترلند، کنترل اجتماعی هیرشی، یادگیری اجتماعی بندورا و اوقات فراغت بورديو در چهارچوب نظری بحث قرار گرفتند. بر پایه یافته‌های تحقیق و در چهارچوب نظریه کنترل اجتماعی، میتوان گفت بین رفتار مصرفی خانواده و استعمال دخانیات فرد در درون خانواده رابطه وجود دارد. چرا که در مفاد این نظریه، نقش نظارتی خانواده به‌عنوان یک نهاد اجتماعی نظارتی تا حدی برجسته است. از این رو استنتاج این گزاره که دانش‌آموزان بیش از اینکه مستعد تقلید رفتار از خانواده باشند، بیشتر مورد سرزنش آنها قرار می‌گیرند پذیرفتنی است. بنابراین نظارت خانواده میتواند تأثیر مثبتی در کاهش استعمال دخانیات فرزندان داشته باشد. از آنجاکه یکی از موضوعات مهم در بررسی‌های جامعه‌شناختی، در نظر داشتن تأثیر شرایط اجتماعی و ساختار محیطی در بروز رفتار افراد جامعه است؛ تأکید اصلی این پژوهش بر بررسی شرایط پیشگفته به عنوان زمینه‌های بروز این مسئله اجتماعی بوده است. یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که شرایط اجتماعی و محیط مناسب برای استعمال دخانیات، بر استعمال دانش‌آموزان تأثیر دارد. از آنرو که محیط اجتماعی و شرایط محیطی در این پژوهش به معنای وسیع تعریف شده و معرفیها و شاخصهای آن هم در تعریف عملیاتی و پرسشنامه پژوهش آمده است. شرایط محیطی یادشده، نوع روابط فرد در دوره‌های خانوادگی با توجه به قومیتی که در آن رشد نموده، وابستگی به گروههای دوستی و اهمیت حس تعلق خاطر فرد به گروه همسالان به‌نوعی در برانگیختن آنها به این رفتار مصرفی را در برمی‌گیرد. یافته‌های میدانی در این تحقیق، قابلیت تبیینی نظریه پیوند افتراقی از این مسئله را نشان میدهد؛ بدین معنا که فرضیه تنظیم شده بر اساس تئوری پیوند افتراقی، در آزمون آماری با درجه اعتبار بالایی تأیید گردید و به عبارت دیگر در بررسی شرایط اجتماعی مشخص شد این متغیر بر رفتار مصرفی افراد در میدان‌های تجربه مختلف مبتنی بر نقش دانش‌آموزان تأثیر بسزایی دارد. بنابراین

نظارت و یادگیری اجتماعی نقش مهمی را در کنترل رفتار مصرفی افراد بازی می‌کنند تا آنجاکه هیرشی (Hirschi, 1969) معتقد است رفتار فرد در درون خانواده به‌عنوان یک نهاد اجتماعی ناظر بر عملکرد فرزندان متفاوت است. شاید خانواده در دوره‌های خود استعمال قابل توجهی داشته باشد، ولی در نهایت سعی در کنترل رفتار مصرفی فرزندان دارد. حال آنکه این شرایط در گروه‌های دوستی به‌گونه‌ای دیگر است. افراد به‌خاطر عضویت در گروه‌های دوستی به‌عنوان پایگاه اجتماعی مستقل و حس تعلق خاطر، گرایش به استعمال بیشتر نسبت به سایر گروه‌های اجتماعی دارند. لازم بذکر است؛ یافته‌ها در این زمینه با نتایج پژوهش حبیب‌پور گتایی (۱۳۹۸)، رحیم‌زاده و همکاران (۱۳۹۵)، افراسیابی و مداحی (۱۳۹۵)، اید و همکاران (۲۰۱۵) نیز همسویی داشت. در ادامه با بهره‌گیری از این نظریه و تبیین آن از مسئله رفتار مصرفی دانش‌آموزان، این فرضیه مورد آزمون قرار گرفت که بین خرده‌فرهنگ جوانی با استعمال دخانیات در بین افراد مورد مطالعه، رابطه معناداری وجود دارد. یافته‌ها گویای آن است که دانشجویان برای نشان دادن مخالفت خود با هنجار و شرایط غالب احتمال بیشتری دارد نسبت به دیگر افراد جامعه گرایش به مصرف دخانیات و در ادامه استعمال آن داشته باشند. بورديو نیز در بحث چگونگی گذراندن اوقات فراغت معتقد است که سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی منجر به ظهور سبک‌های مختلف زندگی به‌صورت عادت‌واره می‌شوند (Soltani & Sharifi, 2012). بنابراین این رفتار مصرفی در عرصه‌های مختلف کنشگری متفاوت است. حال در میدان‌های تجربه، شاید بتوان به تأثیر بالای گروه همسالان نسبت به سایر گروه‌های اجتماعی بر اساس نظریه نظارت و یادگیری اجتماعی بیشتر تأکید داشت. چرا که گروه همسالان یا همان گروه‌های دوستی همانند یک نظام منسجم دربردارنده عناصر ساختاری چون فرهنگ، در تعامل و هماهنگی با یکدیگر رفتار می‌کنند (Bagheri Zonouz & Elmi, 2010). در چنین دیدگاهی، الگوی رفتاری افراد از جمله چگونگی گذراندن اوقات فراغت، تابعی از شرایط و فرصت‌هایی است که جامعه برای آنان فراهم می‌کند (Merton, 1968). بنابراین «آموزش و نگرش» در کنار یکدیگر، بهترین مرجع برای انتقال مهارت و دیدگاه مرتبط با رفتارهای نابهنجار خواهند بود.

(Ayo- Yusuf et al., 2009 & Smith & Umenai, 2000 & Tyas & Pederson, 1998) .

ارزش‌ها، دانش و مهارت اجتماعی ممکن است منابع شناختی را علاوه بر آموزش رسمی از طریق والدین و یا مدرسه توسعه دهند، ولی نقش کلیدی گروه همسالان را نمی‌توان در این

فرایند نادیده گرفت. این نتایج با یک مطالعه در ایالات متحده که نشان داد، نفوذ دوستان بر گرایش به مصرف دخانیات نوجوانان قوی‌تر از والدین بود، مطابقت دارد (Flay et al., 1994). اوتینگ و بوویس (Oetting & Donnermeyer, 1998) نیز بارها به تاثیر نقش همسالان بر نگرش فرد و فرآیند اجتماعی شدنش تاکید داشته و معتقد بودند که نوجوانان از دوران کودکی معمولاً رفتار و منش‌های والدین خود را تقلید می‌کنند (Tyas & Pederson, 1998)، در حالی که نقش دوستان ممکن است حتی در زمان رشد آنها پررنگتر باشد (De Vries et al., 2006). هر چند، بر اساس تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده، تایید استعمال دخانیات توسط والدین و سایر گروه‌های مرجع مانند معلمان و حتی رسانه احتمال گرایش به استعمال را از طریق تقلید از این الگوها افزایش می‌دهد (Conrad et al., 1992)، با این حال، برخی دانش‌آموزان تمایلی به تکرار رفتار مصرفی والدین خود ندارند و بیشتر مستعد سرزنش آنها هستند. چندین مطالعه انجام شده در این خصوص نشان می‌دهد که نوجوانان سیگاری، به‌طور فعال به دنبال گروهی از دوستان با رفتارهای مصرفی مشابه هستند (Engels et al., 1997 & Kobus, 2003).

همانطور که بندورا در نظریه یادگیری معتقد است، افراد در فرایند یادگیری تنها با مشاهده رفتار دیگران، برخی رفتارها را درونی می‌کنند. بنابراین یادگیری از طریق مشاهده و ارتباط مستقیم بر اساس دیدگاه بندورا به نقش پررنگ شیوه‌های مختلف اطلاع‌رسانه از طریق رسانه‌های دیداری و سایر گروه‌ها در انتقال فرهنگ خود کنترلی جهت کاهش مصرف استعمال دخانیات اشاره دارد. شبکه‌های اجتماعی، گروه همسالان، خانواده، رسانه‌های جمعی و نیز مدرسه همگی نقش به‌مؤثری را در انتقال فرهنگ پیشگیرانه جهت آگاهی‌بخشی بازی می‌کنند. هر چند که مطابق نتایج بدست آمده در این مطالعه نقش گروه همسالان و شبکه‌های اجتماعی (اینستاگرام و تلگرام که از طریق سیستم آموزشی جهت آگاهی‌بخشی در نظر گرفته شده بود) بیش از سایر روش‌ها مورد قبول جامعه آماری بود. بنابراین با توجه به نتایج بدست آمده در بخش‌های مختلف این مطالعه به‌نظر می‌رسد نقش گروه همسالان در انتقال فرهنگ مصرفی و در نهایت کاهش یا افزایش گرایش به استعمال دخانیات در نوجوانان، بیش از سایر گروه‌های مرجع است.

## منابع

- استوری، جان (۱۳۸۹). **مطالعات فرهنگی درباره فرهنگ عامه**. ترجمه حسین پاینده. تهران: آگاه.
- افراسیابی، حسین و مداحی، جواد. (۱۳۹۴). «شناسایی و تبیین عوامل خوابگاهی در اعتیاد به سیگار دانشجویان (مطالعه کیفی)». مقاله - ارائه شده به کنفرانس ملی هزاره سوم و علوم انسانی، شیراز. بازیابی شده در ۱۲ مهر ۱۳۹۹.
- حبیب پور گتایی، کرم (۱۳۹۸). «انگاره مصرف دخانیات در بین نمونه‌های از شهروندان تهرانی». مجله مسائل اجتماعی ایران، سال دهم، پاییز و زمستان، شماره: ۲ [۱۰۹-۸۵].
- خادمیان، طلیعه و قناعتیان، زهرا (۱۳۸۸). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتیاد زنان معتاد به مواد مخدر مراکز بازپروری و کاهش آسیب زنان شهر تهران». **پژوهشنامه علوم اجتماعی**، دوره ۲، شماره: ۴، [۸۵-۵۹].
- دواس، د. (۱۳۸۲). **پیمایش در تحقیقات اجتماعی**، ترجمه هوشنگ ناییبی. تهران: نی
- رجب زاده احمد، کوثری مسعود. (۱۳۸۲). «آنومنی سیاسی در ایران با تکیه بر نظر شهروندان تهرانی»، **نامه علوم اجتماعی**، دوره ۱ شماره: ۲۱، [۳۶۸-۳۲۰].
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۷). **آنومی یا آشفتگی اجتماعی، پژوهشی در زمینه پتانسیل آنومی در شهر تهران**. تهران: سروش.
- روزنبرگ، برنارد و کوزر، لوئیس آلفرد (۱۳۹۳). «**نظریه‌های بنیای جامعه شناختی**». ترجمه فرهنگ ارشاد. تهران: نی.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۹۸). **آسیب‌شناسی اجتماعی (انحرافات اجتماعی)**. تهران: انتشارات آوای نور.
- سخاوت، جعفر (۱۳۸۳). **جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی**. تهران: دانشگاه پیام نور.
- شفرز، برنهارد (۱۳۸۳). **مبانی جامعه‌شناسی جوانان**. ترجمه کرامت الله راسخ. تهران: نی.
- عباسی، عاطفه و جعفری، علی (۱۳۹۹). «تأثیر کنش‌های اینستاگرامی سلبریتی‌ها بر سبک زندگی کاربران ایرانی». **فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی**، خرداد ۱۳۹۹، دوره ۲۷، شماره: ۱، [۵۴-۳۳].
- علیخواه، فردین و پورجعفری، متین. (۱۳۹۱). «تأملی بر خرده‌فرهنگ جوانان: مطالعه‌ای درباره ماشینرانی نمایشی جوانان شهر رشت». **نشریه راهبرد فرهنگ**، دوره ۵، شماره: ۲۰، [۱۵۵-۱۷۵].

- فروغ الدین عدل، اکبر. (۱۳۸۳). «تأثیر همنشینی و معاشرت در گروه هنجارشکن در گرایش جوانان به اعتیاد». **فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی**، دوره ۴، شماره: ۱۵، [۳۳۴-۳۱۹].
- فولادیان، احمد. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه بین میزان بیگانگی اجتماعی و میزان بی‌تفاوتی اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد»، **فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی جوانان**، شماره: ۱۷، [۱۴۴-۱۲۵].
- مانهایم، کارل (۱۳۸۰). **ایدئولوژی و اتوپیا**، ترجمه فریبرز مجیدی. تهران: سمت.
- مشکانی، محمدرضا و زهرا السادات مشکانی (۱۳۸۱). «سنجش تأثیر عوامل درونی و بیرونی خانواده بر بزهکاری نوجوانان (آزمون تجربی نظریه ترکیبی کنترل اجتماعی و پیوند افتراقی)». **مجله جامعه‌شناسی ایران**، ش: ۲، [۲۵-۳].
- مصطفی‌پور، علی و یزدان‌پناه، لیلال. (۱۳۹۴). «بررسی عوامل اجتماعی گرایش به مصرف تنباکو با تأکید بر سبک زندگی: مورد مطالعه شهروندان شهر بوکان». **بررسی مسائل اجتماعی ایران**، دوره ۶، شماره: ۲ [۳۷۲-۳۵۳].
- ممتاز، فریده (۱۳۸۱). **انحرافات اجتماعی نظریه‌ها و دیدگاه‌ها**. تهران: شرکت سهامی انتشارات.
- میرزاده، محمدرضا (۱۳۸۸). **تجزیه و تحلیل آماری یا نرم‌افزاری SPSS**. تهران: تایماز.
- نوابخش، مهرداد، میرزاپوری ولوکلا، جابر. (۱۳۹۴). «تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر بی‌هنجاری بر بی‌تفاوتی اجتماعی (مورد مطالعه: شهر بابل)»، **مجله علمی پژوهشی مطالعات توسعه اجتماعی ایران**، سال هفتم، شماره: ۳، [۶۸-۵۳].
- Abbasi, A., & Jafari, A. (2020). The Impact of Instagram Activities of Celebrities on the Lifestyle of Iranian users. *Communication Research*, 27(101), 33-54. (Persian)
- Afraseibi, H., & Madahi, J. (2016). Identify and Explain of The Leisure Role in Smoking Among Students Hossein Afrasiabi [1], Javad Maddahi [2]. *Social Development & Welfare Planning*, 8(26), 178-216. (Persian)
- Assari, S., Boyce, S., Caldwell, C. H., & Bazargan, M. (2020). Parent Education and Future Transition to Cigarette Smoking: Latinos' Diminished Returns. *Frontiers in Pediatrics*, 8, 457. (Persian)
- Ayo- Yusuf, O. A., Van Den Borne, B., Reddy, P. S., Van Wyk, P. J., & Severson, H. H. (2009). Longitudinal Association of Smoking- Related Attitude to Oral Health with Adolescents' Smoking Onset. *Journal of Public Health Dentistry*, 69(1), 29-33.
- Bagheri Zonouz, B., & Elmi, M. (2010). Social Capital, Social Trust, pathological Symptoms of Social Relations in Iran. *Sociological studies*, 2(5), 125-138. (Persian)
- Bhabra, G., Wang, A., Ebert, J. R., Edwards, P., Zheng, M., & Zheng, M. H. (2016). Lateral elbow tendinopathy: development of a pathophysiology-based treatment algorithm. *Orthopaedic journal of sports medicine*, 4(11), 2325967116670635.

- Chassin, L., Presson, C. C., & Sherman, S. J. (1990). Social psychological contributions to the understanding and prevention of adolescent cigarette smoking. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16(1), 133-151.
- Conrad, K. M., Flay, B. R., & Hill, D. (1992). Why children start smoking cigarettes: predictors of onset. *British journal of addiction*, 87(12), 1711-1724.
- De Vries, H., Candel, M., Engels, R., & Mercken, L. (2006). Challenges to the peer influence paradigm: results for 12–13 year olds from six European countries from the European Smoking Prevention Framework Approach study. *Tobacco control*, 15(2), 83-89.
- Depue, J. B., Southwell, B. G., Betzner, A. E., & Walsh, B. M. (2015). Encoded exposure to tobacco use in social media predicts subsequent smoking behavior. *American Journal of Health Promotion*, 29(4), 259-261.
- Drope, J., Schluger, N., Cahn, Z., Drope, J., Hamill, S., & Islami, F. (2018). The tobacco atlas sixth edition. *Sixth edit. Drope J, Schluger NW, editors. Atlanta: American Cancer Society*, 1-58.
- Eid, K., Selim, S., Ahmed, D., & El-sayed, A. (2015). Smoking problem among Helwan University students: Practical versus theoretical faculty. *Egyptian Journal of Chest Diseases and Tuberculosis*, 64(2), 379-385.
- Engels, R. C., Knibbe, R. A., Drop, M. J., & Haan, Y. T. d. (1997). Homogeneity of cigarette smoking within peer groups: influence or selection? *Health Education & Behavior*, 24(6), 801-811.
- Flay, B. R., Hu, F. B., Siddiqui, O., Day, L. E., Hedeker, D., Petraitis, J., Richardson, J., & Sussman, S. (1994). Differential influence of parental smoking and friends' smoking on adolescent initiation and escalation and smoking. *Journal of Health and Social behavior*, 248-265.
- Freeman, B. (2012). New media and tobacco control. *Tobacco control*, 21(2), 139-144.
- Freeman, B., & Chapman, S. (2007). Is "YouTube" telling or selling you something? Tobacco content on the YouTube video-sharing website. *Tobacco control*, 16(3), 207-210.
- Gove, W. R. (2018). The effect of age and gender on deviant behavior: A biopsychosocial perspective. In *Gender and the life course* (pp. 115-144). Routledge.
- habibpour, k. (2020). The Pattern of Smoking among a Sample of Tehranian Citizens [پژوهشی]. *Social Problems of Iran*, 10(2), 85-109. <http://jspi.khu.ac.ir/article-1-3169-fa.html> (Persian)
- Hemayatkah, M., Ghaffari, S., Masjedi, M. R., & Rahmanian, V. (1400). Frequency of tobacco use among students in Varamin city: Results of the first phase of the PAD project study (Tobacco Use Prevention in Schools) [Research]. *Koomesh journal*, 23(6), 777-784. <http://koomeshjournal.semums.ac.ir/article-1-6683-en.html>. (Persian)
- Hirschi, T. (1969). Key idea: Hirschi's social bond/social control theory. *Key ideas in criminology and criminal justice*, 1969, 55-69.
- Hoffman, B. R., Monge, P. R., Chou, C.-P., & Valente, T. W. (2007). Perceived peer influence and peer selection on adolescent smoking. *Addictive behaviors*, 32(8), 1546-1554.
- Jaber Mirzapouri. (2014). Sociological analysis of the impact of abnormality on social indifference (case study: Babol city). *Journal of Iranian Social Development Studies*, 7(3), 53-67. (Persian)

- Kaholokula, J. K. a., Braun, K. L., Chang, H., Grandinetti, A., Chang, H., & Kana'iaupuni, S. (2006). Ethnic-by-gender differences in cigarette smoking among Asian and Pacific Islanders. *Nicotine & Tobacco Research*, 8(2), 275-286.
- Kaux, J.-F., Forthomme, B., Le Goff, C., Crielaard, J.-M., & Croisier, J.-L. (2011). Current opinions on tendinopathy. *Journal of sports science & medicine*, 10(2), 238.
- King, T. K., Marcus, B. H., Pinto, B. M., Emmons, K. M., & Abrams, D. B. (1996). Cognitive-behavioral mediators of changing multiple behaviors: smoking and a sedentary lifestyle. *Preventive medicine*, 25(6), 684-691.
- Kobus, K. (2003). Peers and adolescent smoking. *Addiction*, 98, 37-55.
- Leila Yazdan Panah, A. M. (2015). Examining the social factors of the tendency to use tobacco with an emphasis on lifestyle: the case study of the citizens of Bukan city. *International Journal of Social Problems*, 6(2), 353-372. <https://doi.org/10.22059/ijsp.2015.58568> . (Persian)
- Leshargie, C. T., Alebel, A., Kibret, G. D., Birhanu, M. Y., Mulugeta, H., Malloy, P., Wagnew, F., Ewunetie, A. A., Ketema, D. B., & Aderaw, A. (2019). The impact of peer pressure on cigarette smoking among high school and university students in Ethiopia: A systemic review and meta-analysis. *PLoS One*, 14(10), e0222572.
- Lloyd, B. B., Lucas, K., Holland, J., McGrellis, S., & Arnold, S. (1998). *Smoking in adolescence: Images and identities*. Psychology Press.
- Mayhew, K. P., Flay, B. R., & Mott, J. A. (2000). Stages in the development of adolescent smoking. *Drug and alcohol dependence*, 59, 61-81.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.
- Naslund, J. A., Kim, S. J., Aschbrenner, K. A., McCulloch, L. J., Brunette, M. F., Dallery, J., Bartels, S. J., & Marsch, L. A. (2017). Systematic review of social media interventions for smoking cessation. *Addictive behaviors*, 73, 81-93.
- Oetting, E. R., & Donnermeyer, J. F. (1998). Primary socialization theory: The etiology of drug use and deviance. I. *Substance use & misuse*, 33(4), 995-1026.
- Omasu, F., Komori, A., Higashi, K., & Yoshimura, H. (2021). Impact of Smoking on Lifestyle and Vitality in College Students. *Open Journal of Preventive Medicine*, 11(5), 199-210.
- Piko, B. F., Luszczynska, A., Gibbons, F. X., & Teközel, M. (2005). A culture-based study of personal and social influences of adolescent smoking. *The European Journal of Public Health*, 15(4), 393-398.
- Piovani, D., Nikolopoulos, G. K., & Bonovas, S. (2022). Non-Communicable Diseases: The Invisible Epidemic. In (Vol. 11, pp. 5939): MDPI.
- Piper, M. E., Welsch, S. K., Baker, T. B., Fox, B. J., & Fiore, M. C. (2001). Gender and racial/ethnic differences in tobacco-dependence treatment: a commentary and research recommendations. *Nicotine & Tobacco Research*, 3(4), 291-297.
- Rafipour, F. (1999). Anomie or Social Disorder. *Research on Anomie Potential in the city of Tehran, Tehran: Soroush Publications*, 44. (Persian)
- Resen, H. M. (2018). Impact of parents and peers smoking on tobacco consumption behavior of university students. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention: APJCP*, 19(3), 677.
- Roby, N. U., Hasan, M. T., Hossain, S., Christopher, E., Ahmed, M. K., Chowdhury, A. B., Hasan, S., & Ashraf, F. (2020). Puff or pass: do social media and social interactions

- influence smoking behaviour of university students? A cross-sectional mixed methods study from Dhaka, Bangladesh. *BMJ open*, 10(11), e038372.
- Sabbar, S., Abdollahinezhad, A., Heidari, A., & Mohammadi, F. (2021). Knowledge Management in the Age of Unreliable Messages. Do University Students Trust Online Messages?(A Survey from the Middle East). *AD-minister*(39), 143-162. (Persian)
  - Sabzali, M.; Sarfi, M.; Zohouri, M.; Sarfi, T.; Darvishi, M. (2022). Fake News and Freedom of Expression: An Iranian Perspective. *Journal of Cyberspace Studies*, 6 (2), 205-218. doi: 10.22059/JCSS.2023.356295.1087
  - Sanatkah, A., & Shiravani, A. (2018). Relationship between social trust and civic indifference among students. *Amazonia Investiga*, 7(15), 345-355. (Persian)
  - Sarfi, T., Nosrati, S. & Sabzali, M. (2021). The new celebrity economy in cyberspace. *Journal of Cyberspace Studies*, 5(1), 85-108.
  - Simons-Morton, B. G., & Farhat, T. (2010). Recent findings on peer group influences on adolescent smoking. *The journal of primary prevention*, 31, 191-208.
  - Smith, M., & Umenai, T. (2000). Knowledge, attitude and practice of smoking among university students of allied health sciences in Japan. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 12(1), 17-21.
  - Sohrabi, M.-R., Abbasi-Kangevari, M., & Kolahi, A.-A. (2020). Current tobacco smoking prevalence among Iranian population: a closer look at the STEPS surveys. *Frontiers in Public Health*, 8, 571062.
  - Soltani, A., & Sharifi, E. (2012). A case study of sustainable urban planning principles in Curitiba (Brazil) and their applicability in Shiraz (Iran). (Persian)
  - Turner, L., Mermelstein, R., & Flay, B. (2004). Individual and contextual influences on adolescent smoking. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1021(1), 175-197.
  - Tyas, S. L., & Pederson, L. L. (1998). Psychosocial factors related to adolescent smoking: a critical review of the literature. *Tobacco control*, 7(4), 409-420.
  - Unger, J. B., Cruz, T., Baezconde-Garbanati, L., Shakib, S., Palmer, P., Johnson, C. A., Shields, A., Cruz, J., Mock, J., & Edsall, E. (2003). Exploring the cultural context of tobacco use: a transdisciplinary framework. *Nicotine & Tobacco Research*, 5(Suppl\_1), S101-S117.
  - van Hoof, J. J., Bekkers, J., & van Vuuren, M. (2014). Son, you're smoking on Facebook! College students' disclosures on social networking sites as indicators of real-life risk behaviors. *Computers in human behavior*, 34, 249-257.
  - Verma, J. (2012). *Data analysis in management with SPSS software*. Springer Science & Business Media.
  - Wakefield, M. A., Durkin, S., Spittal, M. J., Siahpush, M., Scollo, M., Simpson, J. A., Chapman, S., White, V., & Hill, D. (2008). Impact of tobacco control policies and mass media campaigns on monthly adult smoking prevalence. *American journal of public health*, 98(8), 1443-1450.
  - Weiss, J. W., Palmer, P. H., Chou, C.-P., & Mouttapa, M. (2008). Association between Psychological Factors and Adolescent Smoking. *International Journal of Behavioral Medicine*, 15, 249-156.